

Тема 4.2. ЯК ДЕМОКРАТИЧНІ ПРОЦЕДУРИ ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ НАРОДОВЛАДДЯ У ДЕМОКРАТИЧНІЙ ДЕРЖАВІ

Досліджуємо інститути демократії та демократичні процедури й принципи виборчого права.

Розуміємо роль демократичних процедур і принципів у демократичній державі та необхідність їх дотримання.

Діємо, аналізуючи та оцінюючи здійснення прав виборців, прав меншості як умови реалізації народовладдя в демократичній державі.

Модуль 1 Якими є умови здійснення народовладдя в Україні

- **Народовладдя** – верховна влада народу в державі й над самою державою як право на її заснування, визначення способів її організації, діяльності та розвитку.
- **Політична діяльність** (або активність) – суспільна діяльність громадян, які мають на меті впливати на прийняття політичних рішень, реалізацію своїх потреб та інтересів, насамперед боротьби за здобуття й здійснення влади.
- **Інститути демократії** – юридично оформлені (закріплені в законах) самостійні елементи державної влади, метою запровадження яких є організація і здійснення народовладдя.
- **Демократичні процедури** – встановлений законом порядок здійснення, виконання, втілення демократичних принципів (основ народовладдя).
- **Принципи демократії** – безумовні вимоги, які випливають із самої суті демократії та висуваються до всіх учасників демократичного процесу.

заручитися підтримкою якомога більшої кількості громадян. Навіть диктаторські й тоталітарні режими, які надзвичайно обмежують можливість участі громадян у політичному житті, примушують їх брати участь у різноманітних політичних заходах, створюючи таким чином ілюзію політичної активності.

Демократичні держави вбачають у розвитку політичної активності одну з основних умов здійснення своєї політики, досягнення й забезпечення політичної стабільності загалом. Щоб не стати об'єктом маніпуляції, громадянам важливо свідомо ставитися до своєї участі у політичному житті держави.

Однією з найвищих цінностей демократичного суспільства є народовладдя.

Народовладдя в Україні реалізується на основі Конституції через інститути *безпосередньої (прямої) чи представницької (виборної) демократії* і є проявом *політичної активності громадян*.

Політична діяльність громадян дуже важлива. На початковому рівні вона виявляється як *політична участь* громадян у виборах, мітингах, маніфестаціях, зборах, страйках тощо. Це залучення членів певної соціально-політичної спільноти до процесу політико-владних відносин; вплив громадян на перебіг соціально-політичних процесів та формування владних політичних структур. На вищому рівні – це вже *професійна політична діяльність* у законодавчих та виконавчих органах керівників політичних партій, рухів і громадських об'єднань тощо.

Політична діяльність буває усвідомленою та стихійною. Кожна сучасна держава, здійснюючи свою політику, намагається

Народовладдя стає реально можливим завдяки існуванню таких *інститутів демократії*:

1. **Право обирати й бути обраним** на виборні державні посади.
2. **Свобода слова**, зокрема критика посадових осіб та соціально-економічного ладу, а також існування альтернативних джерел інформації, які охороняються законом.
3. **Свобода самоорганізації**, тобто право громадян створювати порівняно незалежні від держави асоціації чи організації, у тому числі опозиційні партії.

Громадянська реклама

Йти на вибори – не лише можливість змінити на краще життя спільноти, в якій ми живемо, а й нагода вплинути на своє майбутнє.

Щоб ці інститути належно діяли, конституціями у демократичних державах передбачено систему *демократичних процедур*:

- 1) вільні та чесні вибори;
- 2) референдум, плебісцит (опитування громадської думки);
- 3) голосування – відкрите або таємне;
- 4) відкрите обговорення кандидатур на виборах або питань референдуму;
- 5) делегування виборцями повноважень представникам, обраним до органів влади;
- 6) вивчення громадської думки за допомогою соціологічних досліджень.

Отже, демократія діє на основі розвинутої системи *принципів*. До фундаментальних принципів демократії належать: принципи гласності, різноманітності (плюралізм), залучення населення до вирішення питань державного значення, поділу влади, єдності, рівності та гарантованості демократичних прав і свобод.

У демократичному суспільстві важливим є характер облаштування суспільного життя, який передбачає реалізацію принципів демократичних процедур, рівність прав громадян.

Демократія сьогодні – не просто влада народу, а механізм здійснення державної влади, який забезпечує виконання волі більшості громадян.

Громадянська активність

Будуємо логічний ланцюжок реалізації народовладдя

1. Виберіть із тексту вище умови, завдяки яким народовладдя в Україні стає реальним.
2. Побудуйте ланцюжок послідовності таких умов. Як вони взаємопов'язані?
3. Прокоментуйте створену послідовність, завершенням якої буде «народовладдя».

НАРОДОВЛАДДЯ

■ **Вибори** – спосіб формування органів влади та самоврядування шляхом голосування, обрання громадянами осіб, які прийматимуть рішення від їхнього імені.

У сучасних демократіях владу від імені народу здійснюють обрані ним представники. Органи представницької влади формуються через процедуру виборів.

Вибори дають можливість громадянам висловити своє ставлення до політиків (підтримати чи не підтримати того чи того кандидата/партію), брати участь у формуванні складу виборних органів, впливати на політику (підтримувати чи не підтримувати через обраних депутатів на прями внутрішньої чи зовнішньої політики) тощо.

Від того, як влада враховує наші інтереси, як використовуються гроші, що їх держава отримує від громадян через податки, залежить те, як ми з вами живемо, які можливості кожен з нас має для комфортного та безпечного життя. Вибори представників до органів центральної влади та місцевого самоврядування (депутатів) – це делегування їм права представляти наші з вами інтереси та забезпечувати рівні права та можливості для кожного члена суспільства.

Кожен громадянин має виборче право, тобто може обирати (активне) чи бути обраним (пасивне) до представницьких органів влади. Громадяни держави, які мають право брати участь у виборах, є виборцями. Коло виборців, що має намір голосувати чи голосує за певну політичну партію на парламентських, президентських і місцевих виборах, називається **електоратом** (від *латин.* elector – виборець).

Порядок формування виборних органів держави й органів місцевого управління (самоврядування) на основі конституції та законів називається **виборчою системою**.

Розрізняють *мажоритарну, пропорційну та змішану* виборчі системи.

Мажоритарна система (від *фр.* majorite – більшість) – система визначення результатів виборів, завдяки якій депутатські мандати (один або кілька) отримують тільки ті кандидати, що набрали встановлену законом більшість голосів, а усіх інших кандидатів вважають не обраними.

Мажоритарну систему застосовують у багатьох країнах світу як на рівні місцевого самоврядування, так і на загальнодержавному. У мажоритарній системі виборчі округи переважно одномандатні (з усіх кандидатів обирають одного), проте інколи бувають і багатомандатні (зі списку обирають одночасно кілька депутатів).

Мажоритарні системи можуть бути:

а) **відносної більшості** – обраним вважають депутата, який отримав найбільшу кількість голосів виборців, що взяли участь у голосуванні, а за умови рівності голосів проводять повторні вибори або жеребкування;

б) **абсолютної більшості** – обраним вважають депутата, за якого проголосувала більш ніж половина виборців, що прийшли на вибори, тобто 50 % + 1 голос. Якщо жоден кандидат не набрав необхідної кількості голосів, проводять повторні вибори, в яких беруть участь два кандидати, що набрали найбільшу кількість голосів (вибори президентів багатьох держав, у тому числі в Україні).

Пропорційна система (від *латин.* *proportio* – сумірність) – система визначення результатів виборів, за якої депутатські мандати розподіляють між партіями пропорційно кількості поданих за них голосів виборців у багатомандатному окрузі. Тобто що більший відсоток голосів отримала партія на виборах, то більший відсоток депутатів вона матиме в парламенті.

У окремих державах частину депутатів обирають за мажоритарною системою, а частину – за пропорційною. Така система діє в Україні. Її називають **змішаною**.

Обрані народом представники до органів влади чи місцевого самоврядування (на посади) здійснюють управління державою, областю чи містом упродовж визначеного законом строку. Саме за результатами голосування виборців формується **більшість**, що на неї покладено управління державою, та меншість, яка переходить в **опозицію** і контролює діяльність більшості.

Через процедуру виборів влада у державі стає **легітимною** (законною) – за умови **справедливості виборів**.

Громадяни беруть участь у виборах на основі виборчого права – системи нормативно-правових актів, що встановлюють і регулюють права виборців у формуванні виборних органів державної влади та місцевого самоврядування.

Проведення виборів із належним дотриманням демократичних принципів виборчого права дає підстави вважати, що такі вибори є справедливими.

Основні принципи виборчого права у більшості країн є подібними. В нашій державі вони викладені у статті 71 Конституції України:

Стаття 71. Вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними й відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Виборцям гарантується вільне волевиявлення.

Аналізуємо ситуацію

Розглянемо принципи виборчого права на простому прикладі.

Ознайомтесь із принципами виборчого права.

ПРИНЦИПИ ВИБОРЧОГО ПРАВА

- **Загальність виборів** – виборче право мають усі громадяни, яким виповнилося 18 років.
- **Вільні вибори** – ніхто не може бути примушений до участі у виборах або обмежений у волевиявленні.
- **Рівність** – кожен виборець має один голос і право проголосувати тільки один раз.
- **Таємність голосування** – без контролю і тиску на виборця з боку будь-кого.
- **Прямі вибори** – пряме, безпосереднє голосування виборця за кандидата.

1. Прочитайте уявні ситуації виборів старости у семи громадах України.
2. Обговоріть їх у парах і скажіть, що, на ваш погляд, у них склалося не так.
3. Чи вважаєте ви такі вибори справедливими? Обґрунтуйте свою думку.
4. Прокоментуйте ситуації і скажіть, які принципи виборчого права було порушено в кожній із них.
5. Якими, на ваш погляд, мають бути справедливі вибори?
6. Якої інформації вам бракувало, щоб відповісти на запитання?
7. Чому важливо, щоб усі виборці знали свої права і правила виборчого процесу?
8. Чому важливо дотримуватися принципів виборчого права?

У семи громадах України проходили вибори старости місцевої громади.

1. Головуючий на загальних зборах громади запропонував односельцям обрати старосту громади й сказав, що це має бути Н. (назвав ім'я свого приятеля).
2. Вибори старости громади відбулися з допомогою жеребкування. Старостою став чоловік, який витягнув аркуш із позначкою «староста».
3. На виборах старости жінки мали по одному голосу, а чоловіки – по два, тому що їх у громаді удвічі менше, ніж жінок.
4. Обирати старосту громади отримали право лише ті мешканці, які мають роботу.
5. Для виборів старости громади учасники зборів обрали невелику групу, яка мала винести остаточне рішення.
6. У виборах старости брали участь лише люди, які сиділи на передніх рядах, тому що в залі був безлад і галас.
7. Під час обговорення кандидатури старости виявилось, що достойних осіб серед мешканців громади немає. Тому вирішили, що старостою буде відомий заможний бізнесмен із районного центру.

ВИБОРИ В УКРАЇНІ ВІДБУВАЮТЬСЯ ЗА ТАКОЮ СХЕМОЮ
(етапи виборчого процесу)

- оголошення призначення виборів;
- складання та уточнення списків виборців;
- утворення виборчих округів;
- утворення виборчих дільниць;
- утворення виборчих комісій;
- висунення і реєстрація кандидатів у депутати;
- проведення передвиборчої агітації;
- голосування;
- підрахунок голосів виборців і встановлення підсумків голосування;
- встановлення результатів виборів депутатів та їх офіційне оприлюднення;
- припинення діяльності виборчих комісій.

■ **Опозиція** (від латин. *oppositio* – протиставлення) – політичні партії, рухи, групи (депутати парламентської меншості), чії позиції та погляди не збігаються з певних питань із політикою парламентської більшості й уряду.

Демократія – це коли два вовки й вівця голосують щодо меню на обід. Свобода – це коли добре озброєна вівця оспорує результат такого голосування.

Бенджамін Франклін

Розглядаємо та обговорюємо

1. Прочитайте цитату американського політичного й державного діяча. Яку думку щодо становища «більшості» та «меншості» у демократичному суспільстві підкреслив автор?
2. Які засоби необхідні у демократичному суспільстві, щоби права кожного громадянина були захищені?

У демократичній державі громадяни вільно приймають політичні рішення відповідно до волі більшості, тобто більшістю голосів. Проте ситуація, коли меншість підпорядковується більшості, не завжди буває демократичною. У демократичному суспільстві воля більшості має поєднуватися з гарантіями прав осіб, які опинилися у меншості – етнічній, релігійній чи політичній. **Права меншості не залежать від доброї волі більшості й не можуть бути скасовані більшістю голосів.** Кожен депутат, який опинився у парламентській меншості, є представником інтересів певної групи виборців – громадян, яким у державі гарантується рівність прав.

Розглянемо право меншості (опозиції) в парламенті. Юридичне поняття «більшість» ототожнюється з політичним поняттям «правляча», а «меншість» – із політичним поняттям «опозиція».

Опозиція є атрибутом демократичного суспільства, правової держави. Допоки в суспільстві існують різні інтереси, доти існуватиме й опозиція.

Опозиція аналізує роботу уряду, критикує його діяльність, може порушити питання про довіру уряду. Проте в боротьбі за владу вона не має застосовувати форми політичної агресивності, прийоми політичних провокацій. Необхідно, щоб у процесі конкурентної взаємодії різних політичних інтересів за допомогою компромісів досягалася їхня рівновага.

Важливо, щоб опозиція була конструктивною, а не деструктивною. Деструктивна опозиція обмежується критикою чинної влади без пропозицій щодо програми дій. Конструктивна опозиція здатна висунути й обґрунтувати програму, яка є альтернативою офіційній, та боротися за її здійснення.

Отже, демократія – це не тільки вияв волі більшості, а й гарантія права меншості на критику і вільне висловлення своїх поглядів – конструктивних, а не руйнівних. Це право говорити та бути почутим – право бути оскарженим, але не пригнобленим.

(За матеріалами «Демократія і права меншості»)

Один із засновників США Томас Джефферсон зазначав, що *«воля Більшості в усіх випадках має домінувати, але, щоб ця воля була правомірною, вона має бути розумною, щоб Меншість мала рівні права, порушення яких означатиме пригноблення»*.

Конституція США проголошує форми захисту парламентської меншості, якій надано право протесту проти проєктованих змін Основного закону. Ці права меншості настільки значні, що упродовж більш ніж 200-річного існування США були ратифіковані тільки 26 поправок до Конституції, тобто американська Конституція є найстабільнішою з-поміж усіх Основних законів у світі.

Обговорюємо

1. Що мав на увазі Т. Джефферсон, говорячи, що воля більшості має бути розумною? Що є мірилом такої «розумності»?
2. Як він назвав порушення прав меншості?
3. Яким чином, на вашу думку, можна уникнути таких порушень у демократичній державі?

Тема 4.3. ЯКУ РОЛЬ ВІДГРАЮТЬ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ТА ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ У РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТІЇ

Досліджуємо діяльність політичних партій і громадських організацій.

Розуміємо призначення політичних партій і громадських організацій у демократичному суспільстві.

Діємо, аналізуючи й оцінюючи вплив громадян через діяльність політичних партій, громадських організацій, об'єднань і рухів на розвиток демократії в Україні.

Модуль 1

Що таке політична партія і яким є правовий статус політичних партій в Україні

■ «Політична партія – зареєстроване згідно із законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню й вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах» (стаття 2 Закону України «Про політичні партії в Україні»).

Дієву роль у житті держави та суспільства партії починають відігравати лише тоді, коли формується представницька демократія.

Впродовж розвитку й поширення представницької демократії (перехід до загального виборчого права) з'являлися, зростали та розвивалися й політичні партії.

Політичні партії стали важливою складовою політичної системи у будь-якій

демократичній державі. Вони беруть активну участь у виборах, висувають своїх лідерів, формують списки кандидатів, проводять передвиборчу агітацію, контролюють дотримання законодавства у процесі виборів, формують представницькі органи влади та самоврядування.

Можна виділити п'ять характерних ознак, які відрізняють сучасні політичні партії від інших організацій.

1. **Організаційна єдність та оформленість** – широка розгалуженість осередків по всій державі, структурні підрозділи, керівництво, органи управління, статус юридичної особи.
2. **Мета – прихід до влади** та участь в управлінні державою.
3. **Наявність ідеології** (хоча сьогодні в багатьох партіях ідеологія має другорядне значення або ж її нема як такої).
4. **Опора на широкий загал прихильників** – пропаганда ідей та цілей, агітація, пошук і залучення у члени прихильників партії та виборців, представлення інтересів певних, зазвичай широких верств населення.
5. **Наявність чіткої програми** – проект розвитку держави та суспільства, стратегія й тактика впровадження та реалізації.

Отже, сучасна політична партія є виразником поглядів, позицій, інтересів певної суспільної групи й виникає за наявності певної соціальної бази, а для здійснення потреб своїх представників партія прагне прийти до влади чи впливати на владу. Тож сучасні партії є реальними й важливими важелями впливу громадськості на державну владу.

Демократичне суспільство виключає можливість функціонування однієї єдиної партії. Партій неодмінно має бути від двох і більше, оскільки вони мають змагатися за вплив на суспільство своїми ідеологіями, програмами, пріоритетами у зовнішній та внутрішній політиці держави. Функціонування кількох партій у державі (*багатопартійність*) сприяє здоровій конкуренції у їхній діяльності на користь суспільства, контролю опозиції за владою. Така система є важливою передумовою демократизації суспільства, рівноваги та стабільності.

Згідно зі статтею 36 Конституції України **«громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів»**. Також це право врегульовано у законах України «Про громадські об'єднання», «Про політичні партії в Україні», «Про молодіжні та дитячі громадські організації».

Політичні партії в Україні створюються і діють тільки із *всеукраїнським статусом* (формуються обласні, районні, міські та первинні осередки).

Членом політичної партії може бути лише громадянин України, який, відповідно до Конституції України, має право голосу на виборах. Громадянин України може перебувати одночасно лише в одній політичній партії.

Не допускається створення й діяльність структурних осередків політичних партій в органах виконавчої та судової влади та виконавчих органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, а також на державних підприємствах, у навчальних закладах, інших державних установах і організаціях.

Модуль 2 Діяльність і вплив політичних партій на демократію

Для чого суспільству потрібні політичні партії?

Політичні партії суттєво впливають на формування та діяльність на всіх рівнях – від центральних до місцевих органів державної влади та самоврядування, реалізують свої програми, вимоги, пропозиції тощо. Якщо партія отримала більшість мандатів на виборах, вона має право формувати уряд одноосібно та їй забезпечено більшість у парламенті. Якщо жодна з партій не здобуває більшості, партіям доводиться об'єднуватися у коаліції і формувати двопартійні чи багатопартійні уряди та коаліційну більшість у парламенті.

Найактивнішу діяльність партії провадять під час виборів: формують передвиборчі платформи, розробляють програми, висувують кандидатів, агітують, пробуджують інтерес у суспільства до виборів, борються за голоси, здійснюють контроль за дотриманням правил виборчих перегонів тощо. Залучення громадян до політичної діяльності (агітація, участь у виборах, робота на дільниці тощо) є запорукою їхньої активної громадянської позиції, формування відповідального, свідомого суспільства.

Досліджуємо та обговорюємо

Парламентські партії України

1. Знайдіть в інтернеті програми партій, представлених у Парламенті України.
2. Об'єднайтеся у групи та ознайомтеся з особливостями їхньої діяльності у певних суспільних сферах, наприклад економіці, енергоринку, освіті, охороні здоров'я, екології, зовнішній політиці.
3. Оцініть ступінь реалізації одного напряму всіма партіями з переліку.
4. Порівняйте результати вашого дослідження і презентуйте їх перед класом.
5. Обговоріть виконану роботу в класі й визначте, яка з програм вас задовольняє. Чим саме?
6. Чи є у вас бажання вступити згодом до певної партії? Чому?

Впишіть у цю колонку назви парламентських партій*	Економіка	Енерго-ресурси	Освіта	Охорона здоров'я	Екологія	Зовнішня політика

* Ви можете опрацювати програми будь-яких партій, а також інші напрями їхньої діяльності на свій розсуд.

■ **Громадські організації** – добровільні об'єднання людей для задоволення їхніх спільних інтересів і потреб, що мають доволі стабільну організаційну структуру, порядок вступу до організації й виходу з неї. Громадські організації, які беруть активну участь у житті суспільства й держави, називають суспільно-політичними.

■ **Громадсько-політичні об'єднання** – добровільні об'єднання осіб, спільність інтересів яких впливає з їхньої ролі в системі суспільних відносин. Громадсько-політичні об'єднання виникають переважно як організації груп та окремих громадян, між якими встановлюється свідомий зв'язок і систематична співпраця заради досягнення певної мети на підставі спільних політичних інтересів.

У нашій державі діють понад 7 тисяч громадських організацій, які охоплюють понад 26 тисяч членів (станом на 2017 р.).

Громадські організації можуть впливати на демократію через:

- сприяння реалізації громадських ініціатив (розробка та реалізація проектів);
- залучення населення до розробки та реалізації програм розвитку (громад, освіти, економіки);
- участь у міжнародних програмах (гуманітарних, наукових, проведення міжнародних заходів тощо);
- сприяння розвитку громадянської свідомості, формування еліти;
- проведення громадських слухань (наприклад, із проблемних питань, які «не бачить» влада, пропозиції щодо альтернативних шляхів розв'язання певних проблем);
- дослідження державної політики, моніторинг діяльності органів державної влади (щодо дотримання/порушення прав людини);
- організацію тренінгів (освіта, навчання);
- надання консультацій, допомоги в оформленні документів (правова допомога, складання заяв, скарг).

Законодавство в демократичних державах визнає право громадських організацій на проведення політичних акцій (зібрань, мітингів, пікетів, демонстрацій, страйків).

Громадські організації впливають на політику, підвищуючи організованість громадянського суспільства, його загальну й політичну культуру.

Політичні партії і громадські організації є важливими складовими сучасного громадянського суспільства, які в різних формах і різними засобами здійснюють вплив на політику держави, сприяють долученню широкого кола людей до активного громадсько-політичного життя.

Інтереси й потреби різних верств населення в демократичному суспільстві репрезентують також різноманітні громадські організації, об'єднання й рухи. Ці організації об'єднують людей для задоволення та захисту їхніх спільних потреб та інтересів: спортивних, економічних, соціальних, культурних, правових (правозахисні), освітніх (педагоги, студенти), вікових (дитячі, молодіжні), релігійних, національних, фахових, екологічних, статевих (жіночі організації) тощо.

Громадські організації діють на основі статуту й мають бути зареєстровані у Міністерстві юстиції України. За даними статистичного бюлетеня «Діяльність громадських об'єднань в Україні», у на-

Тема: Поняття , форми та принципи демократії.

План

1. Поняття та історичні форми демократії.
2. Ознаки й особливості функціонування демократичного суспільства.
3. Пряма та представницька демократія.

Історичні форми демократії:

- первісна родова община;
- антична демократія;
- буржуазна демократія.

Види демократії залежно від характеру рівності, яку забезпечує держава

- політична демократія, яка передбачає лише формальну рівність, рівність прав;
- соціальна, що ґрунтується на рівності фактичних можливостей участі громадян в управлінні державою;
- конституційна демократія, яка ставить владу більшості у визначені межі, звужує її повноваження й функції за допомогою конституції та розподілу влади й забезпечує тим самим автономію та свободу меншості, у тому числі й окремих осіб;
- соціальна демократія, що ґрунтується на економічній і соціальній рівності всіх громадян (не означає повної зрівнялівки, визнає конкуренцію).

Умови існування демократії

- високий рівень економічного розвитку;
- високий рівень політичної культури;
- гарантованість дотримання прав і свобод.

Політичний режим - це система методів, способів і засобів здійснення політичної влади.

Демократія - (з грец. народ + влада = «влада народу») — політичний режим, за якого єдиним легітимним джерелом влади в державі визнається її народ.

Характерні ознаки демократичного режиму:

- народ — джерело влади;
- поділ влади (законодавча, виконавча, судова);
- правова держава;
- права особистості закріплені законом і гарантовані;
- громадянське суспільство;
- демократичні вибори до органів державної влади;
- політичний плюралізм;
- конкурентна багатопартійна система;
- легальна опозиція;
- ЗМІ вільні від цензури;
- дії армії і спецслужб регулюються й обмежені законом;
- підтримання правопорядку — функції міліції та суду;
- відсутність офіційної ідеології;
- церква відокремлена від держави.

Пряма демократія — безпосередня участь громадян у вирішенні державних справ (прийняття рішень на референдумі, вирішення питань на загальних зборах тощо);

Представницька демократія — вирішення державних питань представницькими органами (парламентом, місцевими Радами тощо), управління державними справами не безпосередньо, а через обраних депутатів парламенту чи місцевого представницького органу.

Форми прямої демократії

Референдум — голосування населення із метою вирішення найважливіших питань суспільного життя.

Збори громадян — зібрання громадян з метою висловлення позиції та прийняття рішень консультативного (дорадчого) або обов'язкового характеру. В Україні проявляються у вигляді громадських слухань, зібрань домоуправлінь, громадських зборів, мітингів, масових зібрань тощо.

Сучасна модель демократії – плюралістична. Це система представницького правління, за якою парламентарі обираються народом і є відповідальними перед ним.

Основні передумовами формування демократичного суспільства в Україні є:

- розширення економічної свободи;
- радикальна зміна інститутів суспільства, усієї системи цінностей й психології людей, які породила тоталітарна система;
- підвищення рівня політичної дисципліни і політичної культури громадян;
- встановлення ефективного контролю суспільства над політикою можновладців;
- подолання економічних проблем

Засади демократичної політики:

- оптимальне поєднання класового й загальнолюдського, універсального й національного;
- гуманістична спрямованість, подолання технократизму, насильства, злочинності;
- демократизм і моральність у здійсненні політики;
- громадянськість і патріотизм

Динамізм демократичних процесів в Україні залежить від рівня:

- політичної активності громадян;
- економічної, соціальної й політичної стабільності суспільства;
- співвідношення політичних сил;
- розвитку національної ідеї та правосвідомості